

Spiritismen i norrbottnisk press: Representationer av det övernaturliga i början av 1900-talet

Av: Malin Fjällborg

Handledare: Nadezda Petrusenko

Södertörns högskola | Institutionen för historia och samtidsstudier

Kandidatuppsats 15 hp

Historia | Höstterminen 2025

Abstract

Spiritism in the Norrbotten Press: Representations of the Supernatural in the Early Twentieth Century

This thesis examines how spiritualism was represented in newspapers published in Norrbotten between 1900 and 1925. The study aims to analyze the role spiritualism played in the cultural and social life of the region, as well as how spiritist phenomena such as séances and lectures were framed in the local press. Using Robert Entman's theory of framing as a theoretical framework, the thesis explores how newspapers emphasized certain interpretations of spiritualism while marginalizing others. The analysis is based on a qualitative content analysis of articles, advertisements, and reports from several North Bothnian newspapers. The results show that spiritualism was primarily presented as a public phenomenon rather than a private belief, framed alternately as entertainment, moral risk, scientific curiosity or existential resource. Comparisons with international reporting reveal that organized and "serious" spiritualism was often associated with major urban ventures abroad, while local practices were treated with greater skepticism or trivialization.

The study contributes to previous research by highlighting the role of regional press in shaping the understanding of spiritualism outside metropolitan contexts.

Keywords; Spiritism, Sweden, Northern Swedish press, Early 20th century, North Bothnia, Norrbotten

Innehållsförteckning

Inledning	2
Syfte och frågeställningar	4
Källmaterial och urval	4
Forskningsläge	7
Avgränsningar.....	8
Metod	10
Teori.....	11
Bakgrund.....	12
Norrbottens historia i början av 1900-talet.....	12
Spiritismen i nationella och internationella centrum	14
Analys.....	17
Spiritism som offentlig praktik i Norrbotten.....	17
Seanser och föreställningar	20
Internationella skildringar av spiritism i norrbottnisk press	22
Förändringar över tid	26
Avslutande diskussion.....	28
Käll-och litteraturförteckning.....	31
Källor	31
Litteratur	33

Inledning

Spiritismen är en religiös och filosofisk rörelse som bygger på föreställningen att människans själ överlever döden och kan kommunicera med de levande, vanligtvis genom ett medium.¹ Rörelsen tog form under mitten av 1800-talet men utvecklades på olika sätt i olika länder. I USA markerade systrarna Fox år 1848 rörelsens genombrott genom sina så kallade ”knockings”, vilket gav upphov till en folklig och sensationspräglad form av spiritism där seanser och mediumskap stod i centrum.² I Frankrike systematiserade Allan Kardec under 1850-talet rörelsen till en sammanhängande lära genom verk som *Le Livre des Esprits* (Andarnas bok). Kardec's systematisering fick stort genomslag och kom att forma den variant av spiritism som senare spreds till övriga Europa, däribland Sverige.³ När dessa idéer nådde Sverige togs de emot i flera olika miljöer, och intresset avspeglades bland annat i tidningspressen. I Norrbotten, där både större och mindre städer hade en aktiv dagspress, finns ett särskilt intressant källmaterial som visar hur spiritismen presenterades, tolkades och kommunicerades till en lokal publik. Genom att studera tidningsmaterialet går det därför att få en bild av hur fenomenet introducerades och hur det formades i en regional kontext.

Den forskning som i dag finns om spiritismen och dess relation till tidningspress och medier är i hög grad koncentrerad till de större städerna. I Sverige har särskilt stor uppmärksamhet riktats mot spiritismen i Stockholm, där det under perioden fanns både specialiserade spiritistiska tidskrifter och ett organiserat spiritistiskt förbund.⁴ Betydligt mindre forskning har däremot ägnats åt hur spiritismen manifesterade sig i mindre samhällen. Det vore därför intressant att undersöka hur spiritismen framträdde och utvecklades i dessa lokala miljöer, samt att analysera hur landsortspressens rapportering framställde den stadsbaserade spiritismen.

Valet att undersöka just Norrbotten motiveras dels av denna forskningslucka, dels av mina egna erfarenheter av regionens rika tradition av berättelser om det övernaturliga. På ett personligt plan har jag genom hela livet kommit i kontakt med medier och kulturella uttryck som relaterat till spiritism: spökjägarprogram, populärkulturella praktiker som *anden i glaset*, litteratur om det övernaturliga och senare även podcasts och sociala medier. Under min

¹ Britannica, *Spiritism*, u.å., <https://www.britannica.com/topic/Spiritism> [hämtad 2025-11-25].

² Per Faxneld, *Det ockulta sekelskiftet: esoteriska strömningar i Hilma af Klints tid*, (Stockholm: Volante, 2020), s. 55.

³ Faxneld 2020, s. 56–57.

⁴ Julia Falk, *En Andlig terra incognita Spiritismen i det sena 1800-talets Stockholm*, Doktorsavhandling (Umeå: Umeå Universitet, 2024), s.13.

uppväxt i Norrbotten mötte jag dessutom en lokal berättartradition präglad av historier om hemsökta platser och spiritistiska upplevelser. Detta inkluderade bland annat skildringar av övergivna barnhem där ungdomar utförde *anden i glaset*, och nedlagda mentalsjukhus som både i folkmun och i tv-programmet *Det okända* beskrevs som hemsökta. Dessa erfarenheter utgör endast ett fåtal exempel på hur spiritistiska föreställningar funnits närvarande i den miljö där jag vuxit upp. Kombinationen av en tydlig forskningslucka och en lokal kultur präglad av övernaturliga berättelser gör Norrbotten till en relevant och motiverad region att undersöka. Genom att studera spiritismens gestaltning i norrbottnisk press blir det möjligt att belysa hur ett internationellt religiöst och kulturellt fenomen anpassades och tolkades i en svensk regional kontext.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att öka förståelsen för hur spiritismen uppfattades och framställdes i norrbottniska tidningar mellan 1900 och 1925. Genom att studera tidningsmaterialet visar uppsatsen vilken roll spiritismen spelade i det offentliga samtalet i Norrbotten och hur fenomenet kopplades till frågor om religion, vetenskap och modernitet. Uppsatsen syftar även till att belysa hur den norrbottniska pressen beskrev spiritismen i relation till internationella miljöer, samt hur dessa skildringar bidrog till att forma den lokala förståelsen av spiritism och det övernaturlig. Därför formuleras följande forskningsfrågor:

- Vilken betydelse hade spiritismen i det kulturella och sociala livet i Norrbotten under perioden 1900–1925, enligt den norrbottniska pressens framställningar?
- Hur framställdes spiritistiska seanser och föreställningar i den norrbottniska pressen?
- Hur framställs spiritismen i internationella miljöer i de norrbottniska tidningarna?

Källmaterial och urval

Källmaterialet för denna uppsats består av ett urval av artiklar publicerade i norrbottniska dagstidningar mellan åren 1900 och 1925. Materialet omfattar olika typer av artiklar, däribland nyhetsartiklar, kortare notiser, insändare, bokrecensioner samt annonser för föreläsningar och spiritistiska seanser som ägde rum i Norrbotten. Dessa texttyper har valts eftersom de på olika sätt speglar hur spiritismen presenterades och förstoddes i den samtida pressen. Nyhetsartiklar och notiser ger en inblick i hur spiritismen kopplades till samhällsfrågor och internationella händelser, medan bokrecensioner och insändare visar hur fenomenet diskuterades, tolkades och värderades. Annonser för seanser och föreläsningar har inkluderats för att belysa hur spiritismen praktiserades lokalt och hur den marknadsfördes till en norrbottnisk publik. Tillsammans möjliggör dessa olika texttyper en bred analys av spiritismens roll i den regionala offentligheten.

I underökningen används material från fyra norrbottniska dagstidningar med olika politiska utgångspunkter. *Norrbottens-Kuriren*, grundades i Luleå år 1861, var under perioden 1900–

1925 en etablerad borgerlig och liberal tidning och utgör ett viktigt exempel på hur spiritismen framställdes inom en mer traditionell och samhällsbärande press.⁵

Vidare används material från *Norrskensflamman*, som grundades i Malmberget och först utgavs år 1904 under namnet Norrsken. Från och med 1906 trycktes tidningen i Luleå under namnet *Norrskensflamman*. Tidningen har en tydlig koppling till arbetarrörelsen och representerade en oberoende socialistisk och vänsterpolitisk press, vilket möjliggör en jämförelse mellan olika ideologiska perspektiv i framställningen av spiritismen.⁶

Även *Norrbottens-Posten*, grundad i Piteå år 1846, ingår i materialet. Tidningen hade under perioden fram till 1914 en vänster politisk inriktning, men bytte därefter politisk linje och blev mer högerorienterad fram till sin nerläggning år 1916. Detta gör tidningen särskilt intressant ur ett förändringsperspektiv, då dess rapportering kan spegla skiftande politiska hållningar över tid.⁷

Slutligen används material från *Nordsvenska Dagbladet*, som gavs ut i Luleå under åren 1904 till 1907. Eftersom tidningsnamnet senare återanvändes av en annan publikation under 1950-talet har det varit svårt att fastställa dess exakta politiska inriktning under den aktuella perioden. Trots detta har tidningen inkluderats då dess artiklar ger värdefulla exempel på hur spiritismen diskuterades i den regionala pressen vid sekelskiftet 1900.

Det analyserade materialet omfattar 23 artiklar. Av dessa är fjorton publicerade i *Norrbottens-Kuriren*, fyra i *Norrskensflamman*, tre i *Nordsvenska Dagbladet* och två i *Norrbottens-Posten*. Att majoriteten av artiklarna kommer från *Norrbottens-Kuriren* hänger samman med tidningens etablerade ställning, regelbundna utgivningar och bred bevakning av både lokala och internationella frågor, vilket gjorde den mer benägen att rapportera om fenomen som spiritism. Artiklarna är inte jämnt fördelade över undersökningsperioden. Tolv artiklar är publicerade mellan åren 1900–1910, fem under perioden 1910–1920 och sex under åren 1920–1925. Denna fördelning innebär att materialet har en tydlig tyngdpunkt kring sekelskiftet 1900, vilket bör betraktas vid tolkningen av resultatet. Den ojämna fördelningen

⁵ Torsten Wiklund, "En 145-årig tidningshistoria", *Norrbottens-Kuriren* 14/12 2006, <https://www.kuriren.nu/nyheter/norrbottens-lan/artikel/en-145-arig-tidningshistoria/rekxx00r> [hämtad 2025-11-25].

⁶ "Första numret kom inte 1906- och namnet var inte norrskensflamman", *flamman* 4/10 2006, <https://www.flamman.se/forsta-numret-kom-inte-1906-och-namnet-var-inte-norrskensflamman/> [hämtad 2025-11-25].

⁷ Jan Lundqvist, "Piteå fick länets första tidning", *Piteå tidningen* 31/10 2018, <https://www.pt.se/familj/pitea/artikel/pitea-fick-lanets-forsta-tidning/r0vg2d9l> [hämtad 2025-11-25].

av artiklar över undersökningsperioden kan innebära vissa begränsningar. Eftersom majoriteten av materialet återfinns från åren kring sekelskiftet 1900 riskerar framställningen från denna period att få ett större genomslag i analysen än senare utvecklingar. Det innebär att förändringar i hur spiritismen beskrevs under 1910- och 1920-talen kan framträda mindre tydligt än om materialet varit jämnare fördelat över tid. Vissa perspektiv, såsom en mer vardaglig och normaliserad rapportering under senare år, kan därmed vara underrepresenterade. Resultatet bör därför tolkas med hänsyn till denna tidsmässiga skillnad i materialet.

Urvalet av tidningarna grundar sig på att de hade sin redaktion i Norrbotten och gavs ut regelbundet under den studerade perioden. Detta var nödvändigt för att säkerställa ett tillräckligt stort och sammanhängande material att analysera. Mindre eller kortlivade tidningar har därför valts bort.

De artiklar som ingår i analysen har valts ut eftersom de tydligt behandlar spiritismen som huvudämne, exempelvis genom annonser, nyhetsartiklar, insändare eller utrikesnotiser. Fokus har legat på artiklar där spiritismen stått i centrum och där fenomenet beskrivs, värderas eller förklaras. Artiklar som endast nämner spiritism i förbifarten har därför uteslutits, vilket innebär att mer vardagliga eller indirekta uttryck för spiritism i pressen kan ha fallit utanför analysen. Urvalet har därmed påverkat vilka aspekter av spiritism som kunnat belysas. Det är möjligt att andra perspektiv såsom lokala praktiker som inte uppmärksammats i pressen eller mer neutrala framställningar, inte fångats upp. Samtidigt har urvalet gjort det möjligt att identifiera återkommande sätt att framställa spiritismen, exempelvis som underhållning, samhällsproblem, vetenskapligt fenomen eller existentiellt alternativ. Resultatet bör därför förstås som en tolkning av centrala och återkommande framställningar i den norrbottniska pressen, snarare än som en fullständig bild av all rapportering om spiritism under perioden.

Vid analysen av tidningsmaterial från början av 1900-talet är flera källkritiska aspekter centrala för att förstå hur spiritismen presenterades och tolkades i Norrbotten. Den svenska pressen vid denna tid var starkt politiserad, vilket innebär att tidningarnas rapportering i hög grad påverkades av deras ideologiska och partipolitiska ställning.⁸ Detta kan ha färgat hur spiritistiska fenomen framställdes, antingen genom en kritisk, ironisk eller sensationspräglad ton. Det är därför nödvändigt att beakta vilken tidning som publicerat materialet och vilka intressen den representerade. Tidningarna konkurrerade om läsare, och sensationella

⁸ Karl Erik Gustafsson & Per Rydén, *A History of the Press in Sweden*, (Göteborg: Nordicom, 2010).

berättelser om seanser, spöken och övernaturliga fenomen kunde bidra till att öka försäljningen. Det finns därmed en risk för överdrifter, dramatisering eller selektiv rapportering. Forskning om svensk presshistoria visar även att journalistiska normer som idag förknippas med systematisk faktagranskning och källkontroll utvecklades successivt under 1900-talet. Under periodens början var nyhetsförmedlingen i hög grad beroende av material hämtat från andra tidningar och information återgavs ofta utan självständig verifiering. Detta innebar att gränsen mellan bekräftade uppgifter, rykten och tolkningar var mindre tydlig än i modern journalistik.⁹ I det undersökta tidningsmaterialet förekommer inga underskrifter eller angivna författarnamn, vilket gör det svårt att fastställa vem som ansvarat för artikelns innehåll. Slutligen bör även praktiska källkritiska problem uppmärksammas. Äldre tidningar kan innehålla tryckfel, skadade sidor, textluckor eller brister i digitala reproduktioner, vilket kan påverka tolkningen.

Forskningsläge

Tidigare forskning om spiritism har främst behandlat rörelsens framväxt under 1800-talet och dess utveckling i större urbana och kulturella centrum. Internationellt har spiritismen ofta studerats i relation till modernitet, vetenskap och sekularisering, särskilt i angloamerikanska och västeuropeiska sammanhang. Forskningen har i stor utsträckning fokuserat på organiserade rörelser, offentliga möten, tidskrifter och centrala aktörer i storstäder som London, Paris och Stockholm. Hur spiritismen förmedlades, tolkades och värderades i regional press har däremot i liten utsträckning undersökts.

Inom svensk forskning har spiritismen framför allt studerats med utgångspunkt i Stockholm.

Julia Falks avhandling *En andlig terra incognita: Spiritismen i det sena 1800-talets Stockholm* analyserar hur spiritismen etablerades och debatterades i huvudstaden. Falk visar hur spiritismen hade en dubbel position som både marginaliserad och samtidigt central i den offentliga debatten, där gränser ständigt förmedlades i pressen. Hon belyser hur spiritismen diskuterades av såväl anhängare som kritiker och hur den rörde sig mellan vetenskap, religion och underhållning. Studien bidrar med viktiga insikter om pressens roll i att forma spiritismens betydelse, men den är tydligt förankrad i ett storstadsperspektiv och behandlar inte hur dessa diskussioner tog form i regionala sammanhang, såsom Norrbotten

⁹ Gustafsson & Rydén 2010.

Simone Natales *Supernatural Entertainments: Victorian Spiritualism and the Rise of Modern Media Culture* placerar spiritismen i ett internationellt sammanhang och visar hur rörelsen utvecklades i nära relation till den framväxande medie- och underhållningskulturen under 1800-talet. Natale argumenterar för att spiritistiska seanser fungerade som offentliga uppvisningar, jämförbart med scenmagi, vetenskapliga föreläsningar och andra populära nöjesformer. Studien belyser hur media, kändisskap och offentlig uppmärksamhet drog till spiritismens spridning och legitimitet. Natales analys ger ett viktigt teoretiskt ramverk för att förstå spiritism som ett medialt och kulturellt fenomen, men behandlar inte hur dessa processer tog sig uttryck i regional press eller i perifera geografiska områden.

Forskningen om spiritismen i Sverige har även behandlats inom bredare studier om västerländsk esoterism, exempelvis i *Western esotericism in Scandinavia*. Här ges en översikt över spiritismens historia i Skandinavien, dess organisatoriska former, tidskrifter och centrala aktörer. Även Per Faxnelds *Det ockulta sekelskiftet* behandlar spiritismen som en del av ett bredare idéhistoriskt sammanhang, med fokus på spiritisternas översättning av texter, tidsskiftskultur och spiritistiska sällskap. Dessa studier bidrar med viktig kunskap om spiritismens idéinnehåll och organisatoriska struktur, men de är i huvudsak koncentrerade till nationella eller urbana miljöer och analyserar inte systematiskt regional dagspress.

Studier av Norrbotten och Norrland har i stället främst fokuserat på industrialiseringen, arbetslivet och samhällsomvandlingen. Sverker Sörlins *Framtidslandet* och Robin Olovssons *Historien om Norrland* ger viktiga perspektiv på regionens modernisering, pressens roll och den borgliga offentlighetens framväxt, men behandlar inte spiritismen eller andra religiösa uttryck. Dessa verk är dock centrala för att förstå den kontext inom vilken den norrbottniska pressen verkade och hur idéer cirkulerade i regionen genom ett välutvecklat tidningsväsen och omfattande materialutbyten mellan tidningar.

Sammantaget visar forskningsläget att spiritismen är väl studerad i urbana och nationella centrum, medan kunskapen om hur spiritistiska idéer förmedlas och tolkades i regional dagspressen är begränsad. Detta gäller särskilt i landsortsmiljöer som Norrbotten.

Avgränsningar

För att avgränsa studiens omfattning och göra materialet hanterbart har jag valt att undersöka perioden 1900–1925. En bredare tidsram hade genererat ett avsevärt större material i Kungliga bibliotekets digitala tidningsdatabas och därmed gjort analysen alltför omfattande för denna uppsats. Startåret 1900 har valts eftersom det markerar ett skede då spiritismen blir

synlig i den norrbottniska dagspressen, samtidigt som Norrbotten genom industrialisering, järnvägsutbyggnad och ökad pressverksamhet i allt högre grad integreras i nationella och internationella idéflöden. Periodens början sammanfaller därmed med både spiritismens ökade mediala närvaro och framväxten av en regional offentlighet i pressen. Slutåret 1925 har valts eftersom materialet visar tydliga förändringar i hur spiritismen framställs. Under 1920-talet tenderar fenomenet i allt större utsträckning att ramas in som underhållning, moralisk avvikelser eller religiöst problem, snarare än som ett nytt och sensationellt idéfenomen. Genom att avsluta undersökningen vid denna tidpunkt blir det möjligt att analysera både etableringen och omtolkningen av spiritismen inom den norrbottniska pressen.

Studien är även geografiskt avgränsad till Norrbotten. Valet motiveras dels av regionens aktiva lokalpress under perioden, med flera tidningar som regelbundet rapporterade om kulturella och sociala fenomen, dels av att Norrbotten hittills fått begränsad uppmärksamhet i forskningen om spiritismens spridning och framställning i Sverige.

Sökningen har även avgränsats till nyckelord som "*seans*" och "*spiritism*". Artiklar där endast närliggande begrepp förekommer, såsom allmänna spökhistorier, övernaturliga fenomen eller bredare ockultism, har valts bort då de inte direkt berör spiritismen som fenomen. Dessa avgränsningar har varit nödvändiga för att säkerställa att materialet är relevant för uppsatsens syfte. Det är dessutom avgränsad till att materialet består uteslutande av tidningsartiklar, annonser och insändare publicerade i norrbottniska tidningar. Andra möjliga källmaterial såsom arkivhandlingar, privata brev, föreningsprotokoll eller teologiska verk, inkluderas inte. Detta val grundas i uppsatsens fokus på den offentliga och mediala representationen av spiritismen.

Av praktiska skäl har sökningen begränsats till det material som är digitaliserat och tillgängligt via Kungliga bibliotekets databas. Tidningar som ännu inte digitaliserats har därför inte kunnat analyseras, vilket kan innebära att vissa perspektiv saknas. Denna tekniska avgränsning är dock nödvändig för att genomföra studien inom ramen för en C-uppsats.

Uppsatsen syftar inte till att avgöra om spiritistiska fenomen är verkliga eller till att beskriva spiritismens faktiska utövande i Norrbotten. I stället analyseras hur tidningarna representerar, problematiserar och kategoriserar spiritismen, samt vilka kulturella och sociala betydelser som tillskrivs fenomenet i pressens framställningar.

Metod

I denna uppsats används kvalitativ innehållsanalys för att undersöka hur spiritismen framställdes i norrbottniska tidningar under början av 1900-talet. Metoden gör det möjligt att systematiskt kartlägga och analysera artiklar, annonser och recensioner för att förstå vilka aspekter av spiritismen som lyfts fram, hur fenomenet presenteras samt hur rapporteringen skiljer sig mellan lokal press och skildringar av spiritism i större europeiska städer.

Analysen har genomförts genom en närläsning av de utvalda artiklarna, där varje text har studerats utifrån vilka teman, värderingar och förklaringsmodeller som dominerat framställningarna. Texterna har sorterats tematiskt, exempelvis utifrån om spiritismen ramats in som underhållning, samhällsproblem, vetenskapligt fenomen eller ett religiöst alternativ.

Kvalitativ innehållsanalys syftar till att identifiera återkommande teman och mönster i textmaterialet och att tolka vad dessa uttrycker om samtida föreställningar. Metoden handlar inte enbart om att registrera förekomster, utan om att förstå hur språkliga val och återkommande begrepp speglar bredare betydelser och värderingar, något som *Textens mening och makt* framhåller som centralt i textanalytiskt arbete.¹⁰ Enligt samma verk kan innehållsanalysen även användas för att jämföra material från olika tidningar och olika geografiska sammanhang. Jämförelser kan exempelvis belysa hur olika aktörer uttrycker sig vid samma tidpunkt eller hur fenomen som spiritism konstrueras i regionala och internationella mediekulturer. Författarna betonar dessutom att metoden lämpar sig väl för att studera förändringar över tid, vilket är en viktig del av denna uppsats.¹¹ Vidare påpekas att innehållsanalys kan tillämpas på många olika typer av textmaterial och även ge insikt i hur texter riktar sig till sina mottagaren genom exempelvis frågande, vädjanden eller genom uppmaningar.¹² Eftersom uppsatsens syfte är att undersöka hur spiritismen framställts och hur denna framställning har förändrats, erbjuder metoden ett lämpligt sätt att urskilja mönster, perspektiv och skiften i tidningarnas rapporteringar. Den möjliggör därmed både en överblick över materialet och en fördjupad tolkning av de föreställningar som präglar den norrbottniska pressens beskrivningar av spiritismen.

¹⁰ Kristina Boréus & Göran Bergström, *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 4 uppl. (Lund, Studentlitteratur, 2018), s. 50.

¹¹ Boréus & Bergström 2018, s. 55.

¹² Boréus & Bergström 2018, s. 51.

Teori

I denna uppsats används Robert Entmans teori om *framing* som teoretiskt perspektiv för att analysera hur spiritismen framställdes i norrbottniska tidningar. Enligt Entman påverkas mottagarens förståelse av ett fenomen av hur informationen presenteras i medier. Genom att framhäva vissa aspekter av ett ämne och tona ned andra bidrar medier till att styra hur läsaren tolkar och värderar det som visas.

Entman menar att *framing* fyller fyra centrala funktioner i medietexter. För det första handlar *framing* om problemdefinition, det vill säga hur ett fenomen identifieras och framställs som mer eller mindre problematiskt. För det andra rör det sig om orsaksdiagnos, där vissa aktörer eller faktorer pekats ut som ansvariga för fenomenet. Den tredje funktionen är moralisk bedömning, där fenomenet värderas, exempelvis som positivt, negativt eller kontroversiellt. Slutligen innefattar *framing* även behandlingsrekommendationer, där texten antyder hur fenomenet bör hanteras, kontrolleras eller förstås framöver.¹³

Detta ramverk används i analysen för att undersöka hur olika norrbottniska tidningar lyfter fram skilda aspekter av spiritismen, såsom dess vetenskapliga, religiösa, underhållande eller problematiska framställningar. Genom att tillämpa Entmans fyra *framing* funktioner blir det möjligt att synliggöra hur spiritismen ramas in på olika sätt beroende på text typ, sammanhang och tid. Genom att kombinera *framing* teorin med kvalitativ innehållsanalys kan materialet systematiskt studeras och kategoriseras utifrån dessa funktioner. Detta möjliggör identifiering av återkommande mönster i rapporteringen, skillnader mellan olika tidningar samt förändringar i hur spiritismen framställdes över tid.

¹³ Robert M. Entman, "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", *Journal of Communication*, 43.4 (1993), s. 51-58.

Bakgrund

Norrbottnens historia i början av 1900-talet

När Norrbotten i dag omnämns förknippas landskapet ofta med naturfenomen som norrsken och Kebnekaise, turistmål som Ishotellet i Jukkasjärvi samt dess centrala roll i Europas råvaruförsörjning, inte minst genom järnmalmsproduktionen. Regionen rymmer även en stor del av Sveriges nationalparker och utgör ett geografiskt och symboliskt viktigt område i den nationella självbilden. För att förstå spiritismens plats i Norrbotten under det tidiga 1900-talet krävs dock en närmare blick på de historiska och samhällseliga förhållanden som präglade regionen vid denna tid.

Den moderna tidningspressen etablerades i Norrbotten relativt sent jämfört med södra Sverige. De första tidningarna tillkom under mitten av 1800-talet, medan städer som Luleå och Haparanda fick sina första tidningar först 1861 respektive 1882. Tidningsetableringen innebar en betydande förändring i regionens offentliga liv. För första gången fick den norrländska befolkningen regelbunden tillgång till nyheter och idéer från både huvudstaden och utlandet, vilket bidrog till att integrera Norrbotten i ett nationellt och internationellt informationsflöde.¹⁴ En avgörande faktor i denna utveckling var järnvägens utbyggnad. När Malmbanan stod färdig 1903 och band samman Luleå med Narvik skapades nya möjligheter för kommunikation, handel och rörlighet.¹⁵ Tidigare hade regionens kontakter med omvärlden varit starkt begränsade av klimat och geografi, särskilt under vinterhalvåret då sjö- och älvtrafik var omöjlig. Järnvägen möjliggjorde nu transporter av människor, varor och idéer året runt och bidrog till att Norrbotten i högre grad knöts till resten av landet, inte minst till Stockholm.¹⁶ Under denna period kom Norrbotten och Norrland att framställas som ett framtidsland och en central del av Sveriges modernisering och industrialisering, främst genom sina omfattande naturresurser och den växande gruv- och industriverksamheten. Samtidigt var regionen en av landets fattigaste och minst utbildade. Befolkningen levde ofta under svåra sociala och ekonomiska förhållanden. Barnadödligheten var hög, inkomsterna låga och bostadsstandarden bristfällig. Sjukdomar som tuberkulos var utbredda, och både hygien och kosthållning var ofta undermålig.¹⁷

¹⁴ Robin Olovsson, *Historien om Norrland: Framtidsland: Träpatroner, världskrig och nya drömmar*, (Stockholm: Volate, 2025), s. 43.

¹⁵ Olovsson 2025, s. 45.

¹⁶ Olovsson 2025, s. 47.

¹⁷ Sverker Sörlin, *Framtidslandet*, 2 uppl. (Luleå: Teg Publishing, 2023), s. 22.

Det var även under denna period som ”Norrlandsfrågan” pågick, en politisk och samhällelig debatt som bland annat rörde ägandet av mark och naturresurser.¹⁸ Förespråkare såg utvecklingen som nödvändig och positiv, medan kritiker menade att den hotade både miljön och den lokala kulturen. Moderniseringen var snabb och genomgripande och omfattade inte enbart industrialisering, utan även förändrade bosättningsmönster, nya livsformer, förbättrade kommunikationer och en pågående mentalitetsförändring.¹⁹

Trots att Norrbotten länge betraktats som en periferi i relation till det svenska rikets centrum förändrades denna position markant kring sekelskiftet 1900.²⁰ Genom att järnvägen och tidningspressen integrerade regionen i den nationella offentligheten. Historikern Sverker Sörlin har framhållit att det tidningsmaterial som spreds i Norrbotten i stort sett inte skilde sig från det som cirkulerade i södra Sverige, vilket innebar att norrländska läsare kunde delta i samma offentliga samtal som resten av landet. Samtidigt uppträdde de norrländska tidningarna självständigt och kom att citeras i rikspressen, vilket bidrog till att omforma bilden av Norrbotten och Norrland.²¹ Industrialiseringsprocessen ledde även till kraftig befolkningstillväxt, särskilt i Norrbotten där gruvdriften expanderade snabbt. Under perioden ökade befolkningen i det norrbottniska samhället med över 150 procent.²²

Parallellt med den ekonomiska expansionen växte också ett rikt kulturellt liv fram. Konst, poesi och musik med motiv och inspiration från det norrländska landskapet fick ökad betydelse och fungerade delvis som en motvikt till industrialiseringens sociala och materiella konsekvenser. Norrbottens natur och miljö lockade både konstnärer från andra delar av landet och lokala kulturskapare, vilket bidrog till att etablera en regional kulturell identitet.²³

Denna historiska kontext är central för att förstå hur nya idéströmningar, såsom spiritismen, kunde få genomslag i Norrbotten. Regionen präglades samtidigt av modernisering, social otrygghet och ett intensivt idéutbyte, vilket skapade förutsättningar för alternativa religiösa och existentiella föreställningar att ta plats i det offentliga samtalet.

¹⁸ Sörlin 2023, s. 28.

¹⁹ Sörlin 2023, s. 29.

²⁰ Sörlin 2023, s. 40.

²¹ Sörlin 2023, s. 80–81.

²² Sörlin 2023, s. 86–88.

²³ Sörlin 2023, s. 93.

Spiritismen i nationella och internationella centrum

Spiritismen idag är starkt kopplat till sociala medier. Genom plattformar som TikTok och Instagram kan användare snabbt komma i kontakt med personer som utger sig för att vara ett medium och som säger sig kunna kommunicera med andar. Även i samtida populärkultur, såsom tv-serier, dokumentärer och podcasts, förekommer ett omfattande intresse för kontakten med andevärlden.

Spiritismen brukar som tidigare nämnts spåras till mitten av 1800-talet i USA, där systrarna Fox i Hydesville blev kända för sina så kallade knackningsfenomen. Dessa kom att uppfattas som bevis för kommunikation med andar och betraktas ofta som startpunkten för den moderna spiritistiska rörelsen. Under andra halvan av 1800-talet spreds spiritismen vidare till Europa, där den antog olika former och framför allt fick fäste i större städer och kulturella centrum. Spridningen skedde delvis genom resande medium som rörde sig mellan större europeiska städer och Nordamerika där de höll offentliga seanser och föreställningar.²⁴ Framför allt London och Paris kom att fungera som centrala nav för spiritistisk praktik, debatt och organisering.²⁵

I Sverige fanns dock redan föreställningarna om ande kontakt långt före 1800-talets spiritism, främst inom lärda och elit präglade miljöer. Forskningen pekar på att idéer om den andliga världen förekom redan under 1700-talet, bland annat genom Emanuel Swedenborgs visioner och resor till den andliga dimensionen. Även inom kungliga och aristokratiska kretsar förekom ett intresse för andliga fenomen. Kung Karl XIII nämns ofta i detta sammanhang, och han ska tillsammans med nära vänner ha deltagit i Sveriges första seans omkring år 1770.

²⁶ Dessa tidiga uttryck för andlighet var dock begränsade till snäva sociala kretsar och hade ännu ingen bred folklig spridning. Den spiritism som kan beskrivas som en mer organiserad och som en publik rörelse fick sitt tydliga genombrott i Sverige först under senare delen av 1800-talet, framför allt i större städer som Stockholm. Under 1880-talet blev föreläsningar om spiritism allt vanligare, ofta framförda av kringresande predikanter och medium. Ett viktigt organisatoriskt steg togs genom bildandet av det Spiritistiska lånebiblioteket, som hade som mål att samla litteratur, bedriva forskning om spiritistiska fenomen samt anordna

²⁴ Simone Natale, *Supernatural entertainments: Victorian spiritualism and the rise of modern media culture*, (Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press University Park, 2016), s. 19-21.

²⁵ John Warne Monroe, *Laboratories of faith mesmerism, spiritism, and occultism in modern France*, (Ithaca: Cornell University Press, 2008), s. 3.

²⁶ Robert Carleson, "Spiritualism in Sweden", i *Western Esotericism in Scandinavia*, red Henrik Bogdan & Olav Hammer (Boston: Brill, 2016), s. 521.

seanser. Ett avgörande moment i spiritismens svenska genombrott inträffade 1879 då ett brittiskt medium besökte Stockholm. Efter hans vistelse hölls ett flertal seanser med lokala medium i huvudstaden, vilket uppmärksammades i pressen. Rapporteringen bidrog till ett kraftigt ökat intresse och under de följande åren grundades flera nya spiritistiska organisationer och publikationer i Sverige.²⁷ Pressens roll var därmed central i att etablera spiritismen som ett offentligt diskussionsämne.

I London växte sig spiritismen fram i ett samhälle präglad av industriell modernisering och ett intensivt föreningsliv. Offentliga seanser hölls ofta i hyrda samlingslokaler, teatrar och föreläsningssalar inför betalade publik. Spiritismen kom här att röra sig i ett gränsland mellan religion, vetenskap och underhållning. Rörelsen väckte intresse inom breda samhällsskikt och engagerade såväl lekmän som vetenskapsmän, journalister och kulturpersonligheter.²⁸ Samtidigt som vissa aktörer betonat rörelsens religiösa dimensioner, framställdes spiritistiska manifestationer ofta som föremål för vetenskaplig undersökning. Detta ledde till bildandet av organisationen *Society for Psychical research*, där forskare, läkare och intellektuella försökte undersöka fenomen som telepati, trance och ande kontakt med vetenskapliga metoder.²⁹

Som tidigare nämnts så utvecklades spiritismen i Frankrike delvis i en annan riktning genom Hippolyte Léon Dénizard Riviaïl eller mer känd under namnet Allan Kardec och hans skrifter, där han systematiserade andeläran till en mer sammanhängande filosofisk och religiöst system. Den franska varianten betonade moralisk utveckling, reinkarnation och en ordnad världsbild snarare än spektakulära manifestationer. Paris blev ett viktigt centrum för denna teoretiska och organiserade form av spiritism.³⁰

Spiritismen var en mycket synlig och omdiskuterad rörelse i Danmark under 1800- och tidigt 1900-tal. Den attraherade människor från olika samhällsskikt, spreds till flera delar av landet och blev ett återkommande ämne i den offentliga debatten. Danska spiritister väckte intresse bland akademiker, skapade uppmärksamhet i pressen och möttes samtidigt av oro och irritation av den danska statskyrkan. Spiritismen introducerades i Danmark under tidigt 1850-tal, huvudsakligen via Tyskland. Där den nådde Danmark via tidningsdebatter. Den danska spiritismens lära byggde på tron om livet efter döden och möjligheten till kontakt med andar

²⁷ Carleson 2016, s. 523.

²⁸ Natale 2016, s.16-17.

²⁹ Janet Oppenheim, *The Other world Spiritism and psychical research in England, 1850-1914*, (London: Cambridge University Press, 1985), s. 2-3.

³⁰ Monroe 2008, s. 106-108.

genom ett medium. De flesta organisationer var starkt influerade av Kardec's idéer om själens utveckling och reinkarnation. Samtidigt integrerades en stark tilltro till vetenskap och framsteg samt ett avståndstagande från den danska statskyrkans läror om helvetet och evig fördömelse. I stället förespråkades en liberal kristendom. Det religiösa livet inom spiritistiska organisationerna kretsade främst kring seanser och föreläsningar.³¹

Sammantaget visar denna bakgrund att spiritismen under 1800- och de tidiga 1900-talet utvecklades i nära relation till urbana miljöer, internationella kontaktnät och en växande offentlig kultur. Rörelsen tog form genom resande medium, tryckt press och offentliga mötesformer, och fick sitt starkaste genomslag i större städer där gränserna mellan religion, vetenskap och underhållning var flytande. Samtidigt antog spiritismen olika uttryck beroende på nationella och kulturella sammanhang.

³¹ Jesper Vaczy Kragh, "Spiritualism in Denmark", i *Western Esotericism in Scandinavia*, red Henrik Bogdan & Olav Hammer (Boston: Brill, 2016), s. 494–495.

Analys

Analysen syftar till att belysa hur spiritismen framställdes i den norrbottniska pressen under perioden 1900–1925. För att göra detta undersöks materialet utifrån flera sammanhängande perspektiv som tillsammans ger en bred bild av spiritismens roll, uttryck och betydelse i regionen.

Inledningsvis behandlas hur spiritismen framträder som en del av det offentliga och kulturella livet i Norrbotten, exempelvis genom föredrag, debatt och tidningsrapportering. Därefter riktas fokus mot hur spiritismen konkretiserades genom seanser och föreställningar, och hur dessa presenteras för en lokal publik. Vidare analyseras hur norrbottniska tidningar skildrar spiritism i andra delar av Europa, vilket möjliggör en jämförelse mellan lokala och internationella framställningar. Avslutningsvis undersöks hur dessa sätt att beskriva spiritismen förändras över tid, med särskilt fokus på skiften i tonläge, innehåll och förståelseramar mellan sekelskiftet 1900 och 1920-talet.

Spiritism som offentlig praktik i Norrbotten

I den norrbottniska pressen kring sekelskiftet 1900 framträder spiritismen som ett offentligt diskussionsämne snarare än en privat trosföreställning. Tidningarna behandlar fenomenet i flera olika genrer, genom föreläsningar, bokpresentationer och debattartiklar. Vilket visar att spiritismen var en del av det bredare kulturella samtalet i regionen. Det handlar inte främst om lokala seanser i denna del av analysen, utan om hur spiritismen förklaras, tolkas och värderas inför en norrbottnisk publik.

Ett återkommande drag i pressens framställningar är strävan att placera spiritismen i ett större historiskt och kulturellt sammanhang. Detta kan ses i en artikel i *Nordsvenska Dagbladet* från 1905. Här kopplas den moderna spiritismen inte bara till internationella idéströmmar, utan också till äldre föreställningsvärldar. Genom att hänvisa till spiritismens ursprung i USA och dess spridning i Europa framställs den som ett etablerat och globalt fenomen, snarare än som en lokal eller tillfällig företeelse. Artikeln argumenterar även för att de personer som i samtiden benämns som medium, i tidigare århundraden sannolikt skulle ha uppfattats som häxor, trollkarlar eller som besatta av onda andar.³² Genom jämförelser mellan 1600- och 1700-talets häxprocesser och religiösa extatiska tillstånd ramas spiritismen in som ett återkommande kulturellt fenomen snarare än som något genuint nytt.

³² ”Spiritismen”, *Nordsvenska Dagbladet* 26/6 1905.

Denna historiserande inramning förstärks ytterligare genom paralleller till religiösa extas i klostermiljöer, där särskilt nunnors kroppsliga uttryck så som krampaktiga rörelser, okontrollerade ryckningar och trance jämförs med samtidens spiritistiska medium. Skillnaden beskrivs främst ligga i tolkningen av erfarenheterna. Där tidigare aktörer sades tala i guds eller djävulens namn framträder medierna i stället som språkrör för avlidna personer.³³ På så sätt ramas spiritismen in som något igenkännbart i ett längre historiskt perspektiv, vilket bidrar till att göra fenomenet begripligt för läsaren.

Ett centralt inslag i denna artikels inramning är hur spiritismen förklaras genom sociala och psykologiska kategoriseringar. Spiritismens genomslag kopplas till dess nära relation till religiösa föreställningar och allmänna psykologiska uppfattningar, där grupper som beskrivs som utbildade sägs uppfatta ”själen som ett sett självständigt väsen af finare materia än kroppen.”³⁴ Detta används som en förklaring till rörelsens popularitet och speglar samtidigt samtida föreställningar om relationen mellan bildning, rationalitet och tro.

Genom denna kombination av historisering och psykologisering reduceras spiritismens anspråk på modernitet och exklusiv sanning. Samtidigt ges andra former av spiritism, särskilt sådana som knyts till läkare, forskare eller organiserade sällskap, en mer accepterad och legitim position i pressens framställningar. När spiritismen kopplas till vetenskapliga förklaringsmetoder, medicinsk expertis eller organiserade undersökningar förflyttas den från ett folkligt och irrationellt sammanhang till ett område där den åtminstone delvis kan tolereras och diskuteras seriöst. Denna skillnad bidrar till att skapa ett tydligt centrum till periferidimension, där giltig kunskap och intellektuell auktoritet förläggs till vetenskapliga urbana miljöer, medan mer folkliga uttryck för andlighet ges lägre status. Sammantaget visar detta hur den norrbottniska pressen inte enbart återger idéer om spiritism, utan aktivt deltar i att värdera och klassificera fenomenet. Spiritismen ramas in som ett fenomen som både förklaras och ifrågasätts genom samtidens föreställningar om social ordning och intellektuell auktoritet.

Parallellt med denna historiserande inramning förekommer en tydlig vetenskaplig omtolkning av spiritismen i den norrbottniska pressen. I artikeln *Spiritismen* i *Nordsvenska Dagbladet* beskrivs Poul Bjerres bok *Fallet Karin*, här förskjuts förklaringen av spiritistiska fenomen från andevärlden till individens inre liv. Knackningar och manifestationer tolkas inte som

³³ *Nordsvenska Dagbladet* 26/6 1905.

³⁴ *Nordsvenska Dagbladet* 26/6 1905.

andlig kontakt, utan som uttryck för psykiska tillstånd och trance.³⁵ Denna framställning knyter an till samtida vetenskaps ideal och markerar en tydlig gräns om vad som beskrivs som äldre och föråldrande föreställningar om spöken och övernaturliga krafter. Genom betoningen av Bjerres medicinska expertis och hänvisningarna till ”ny forskning” tillskrivs denna tolkning hög trovärdighet.³⁶

Tillsammans visar dessa artiklar hur den norrbottniska pressen rymmer flera konkurrerande sätt att rama in spiritismen. Å ena sidan presenteras den som ett historiskt och kulturellt fenomen med djupa rötter i mänsklig erfarenhet, å andra sidan som ett område som bör förstås och kontrolleras genom vetenskaplig kunskap. Dessa perspektiv utesluter inte varandra, utan samexisterar i pressen och bidrar till att forma spiritismen som ett ämne för reflektion snarare än blind tro.

Denna offentliga diskussion fortsätter även in på 1920-talet, men med ett något förändrat fokus. I *Norrbottens-Kuriren* år 1925 rapporteras det om ett föredrag av den stockholmska advokaten Hugo Fahlerantz, där spiritismen placeras i relation till existentiella frågor om lidande och död. Här framstår spiritismen som ett alternativ i ett idélandskap där både materialism och traditionell kristendom upplevs som otillräcklig för den moderna människan. Samtidigt finns en fortsatt betoning på rationalitet och ordning, där Fahlerantz skiljer mellan seriös spiritism och en mer legitim form knuten till organiserade sällskap för psykisk forskning.³⁷ I denna framställning blir även geografiska och sociala hierarkier tydliga. Seriös kunskap om spiritismen kopplas till organiserade miljöer i större städer som Stockholm och London, medan Norrbotten i högre grad framträder som mottagare av idéer snarare än som en plats för erkänd kunskapsproduktion. Pressens återgivning av dessa resonemang bidrar därmed till att än en gång befästa föreställningar om centrum och periferi, där vetenskapliga auktoritet koncentrerats till urbana och socialt etablerade miljöer.

Sammantaget visar materialet att spiritismen i Norrbotten under perioden fungerade som en arena för diskussioner om vetenskap, religion, modernitet och människans inre liv. Genom pressens olika inramningar blev spiritismen ett sätt att bearbeta samtidens frågor om kunskap, tro och mening i ett samhälle präglad av snabb förändring.

³⁵ ”Spiritism”, *Nordsvenska Dagbladet* 11/4 1905.

³⁶ ”Spiritism”, *Nordsvenska Dagbladet* 11/4 1905.

³⁷ ”Om lidande och dödens problem”, *Norrbottens-Kuriren* 3/1 1925.

Seanser och föreställningar

När annonser för spiritistiska seanser och föreställningar i Norrbotten studerades framträder ett tydligt mönster där spiritismen ofta presenteras som en form av offentlig underhållning. I materialet förekommer ett flertal annonser som marknadsför kommande ”trollerikvällar”, seanser eller föreställningar som beskrivs som sensationella och fantastiska upplevelser. Dessa evenemang placeras i ett gränsland mellan spiritism, magi och scenkonst, snarare än i ett strikt religiöst eller filosofiskt sammanhang.

Ett återkommande inslag i annonserna är betoningen av de uppträdandes sociala och kulturella status. Aktörerna beskrivs ofta som ”doktorer”, internationellt verksamma artister eller resvana ”madamer” som rest genom ”hela den civiliserade världen”.³⁸ Genom att även titta på namnet på de som uppträder så framkommer det både tyska och engelska namn. Genom sådana formuleringar skapas en bild av auktoritet, bildning och kosmopolitisk erfarenhet, vilket bidrar till att legitimera föreställningarna inför den lokala publiken i Norrbotten.

Vid en jämförelse mellan de olika annonserna för dessa spiritistiska föreställningar framträder både tydliga gemensamma drag och viktiga skillnader i hur spiritismen marknadsförs och förstås. Gemensamt för annonserna är att spiritismen konsekvent placeras i ett underhållningssammanhang snarare än i en strikt religiös eller filosofisk plats. I samtliga fall kombineras spiritistiska inslag med trolleri, magi, hypnotism eller illusion, vilket suddar ut gränsen mellan andlig praktik och scenkonst. Spiritismen presenteras därmed som en upplevelse som ska fascinera, förvåna och underhålla publiken

Ett återkommande inslag är betoningen av nyhetsvärde och exklusivitet. Formuleringar som ”Första gången härstädes” och ”har aldrig förr givits härstädes” förekommer i flera annonser och används för att skapa en känsla av att publiken erbjuds något unikt och tidsbegränsat.³⁹ Detta retoriska grepp återkommer oavsett om föreställningen äger rum i Malmberget, Luleå eller andra orter, vilket tyder på en standardiserad marknadsföringsstrategi anpassad till den regionala kontexten.

Ett tydligt exempel på denna underhållningspräglade inramning återfinns i annonsen för ”Den moderna trollkonstnären D:r Georg Kjeldsen” som beskrivs som ”den danska hofvets

³⁸ ”Miss Hetty Dene Moore”, *Norrbottens-Kuriren* 2/2 1901.; ”Madam Adler samt Den Orientaliske Fakiren”, *Norrbottens-Kuriren* 31/8 1901.; ”Trolleri och Spiritism”, *Nordsvenska Dagbladet* 15/5 1905.

³⁹ *Norrbottens-Kuriren* 2/2 1901.; ”Max Semann”, *Norrbottens-Kuriren* 14/4 1900.

älsklingskonstnär”. I annonsen sammanförts trolleri och spiritism utan tydliga åtskillnader och presenteras som inslag ”från det öfvernaturligas värld”. Publiken utlovas upplevelser så som den spiritistiska handen, andeknackningen och ande jakt, vilket beskrivs som ”det största fenomenet mellan himmel och jord”.⁴⁰ Här framträder spiritismen tydligt som ett spektakulärt inslag av scenföreställning snarare än som religiös praktik. Annonsens språkbruk betonar sensation, mystik och överraskning, vilket förstärker bilden av spiritismen som publikdragande nöje snarare än trosuppfattning.

Samtidigt finns tydliga skillnader i hur auktoritet och legitimitet konstrueras. I den tidigaste annonsen från 1900, där Max Semann leder seanserna i Malmberget, betonas framför allt det spektakulära och publiknära: experiment utförs ”mitt bland publiken” och fokus ligger på sensation och direkt upplevelse.⁴¹ Spiritismen framstår här som ett folkligt nöje där gränsen mellan publik och utövare är relativt flytande.

I annonserna från 1901, särskilt de som rör *Miss Hetty Dene Moore*, förskjuts tonvikten mot internationell prestige och personlig auktoritet. Hennes amerikanska ursprung, omfattande resor genom ”hela den civiliserade världen” samt den positiva uppmärksamhet hon fått i utländsk press framhålls som centrala legitimerande faktorer. Samtidigt ger annonsen en inblick i hur en samtida fascination för det exotiska och orientalistiska kommer till uttryck, exempelvis genom betoningen av ”äka turkiska kostymer” och berättelser om vistelser i turkiska fängelser.⁴² Dessa inslag bidrar till att skapa en aura av mystik och främmande erfarenhet kring hennes persona. Genom sådana referenser etableras en tydligare hierarki där legitimitet hämtas från internationella och urbana centrum. Spiritismen ges därmed en mer exklusiv och kosmopolitisk prägel, där den norrbottniska publiken erbjuds tillgång till föreställningar och erfarenheter som annars associeras med större städer och utländska sammanhang.

Annonsen för *Madame Adler* uppvisar ytterligare en variation. Här kombineras påståenden om internationellt erkännande med konkreta programbeskrivningar, där både spiritistiska och antispiritistiska demonstrationer ingår. Detta antyder en viss självmedvetenhet kring fenomenet där publiken inte enbart ska tro eller förundras utan också bevittna olika

⁴⁰ *Nordsvenska Dagbladet* 15/5 1905.

⁴¹ *Norrbottens-Kuriren* 14/4 1900.

⁴² *Norrbottens-Kuriren* 2/2 1901.

perspektiv på spiritismen. Samtidigt kvarstår den exotiserande framställningen genom inslag som ”orientalisk magi” och den återkommande framställningen av den ”indiske fakiren”.⁴³

En annan tydlig skillnad rör anpassningen till lokala förhållanden. Medan Madame Adlers annons för större orter som Luleå är omfattande och detaljerade, är motsvarande annons för mindre platser, såsom Nedre Kalix, betydligt kortare och mer koncentrerade.⁴⁴ Detta tyder på att arrangörerna anpassade både språk och innehåll efter publikens storlek och förväntningar, samtidigt som kärnbudskapet spiritismen som spektakulär underhållning förblev detsamma.

Sammantaget visar jämförelsen att annonserna delar en gemensam grund där spiritismen marknadsförs som en sensationell och underhållande upplevelse, men att de samtidigt varierar i hur de betonar folklighet, internationell auktoritet, vetenskapligt språkbruk och exotism. Dessa skillnader speglar både arrangörernas strategier och den norrbottniska pressens roll i att förmedla spiritismen som ett mångfacetterat fenomen, anpassat efter både lokal publik och globala föreställningar.

Internationella skildringar av spiritism i norrbottnisk press

I den norrbottniska pressens rapportering om spiritism i utlandet framträder återkommande mönster där fenomenet i högsta grad ramas in som problematiskt, avvikande eller i behov av kontroll. Genom att förlägga dessa berättelser till internationella sammanhang skapas både distans och tolkningsramar som påverkar hur spiritismen kan förstås även i en lokal kontext.

Ett tydligt exempel är artikeln i *Norrbottensposten* den 17 mars 1902, där spiritismen i Berlin beskrivs som ”spiritisthumbug”. Här definieras problemet redan i rubriken, spiritismen förstås inte som en legitim trosform utan som bedrägeri. Genom fokuseringen på ett medium vid namn Anna Rothe som anklagats för att ha utnyttjat sörjande människor ekonomisk via försäljning av så kallade ”ande blommor”, ramas spiritistisk praktik in som både moraliskt förkastligt och samhällsfarligt. Den dramatiska skildringen av hennes gripande, där hon framställs som våldsam och okontrollerbar, förstärks bilden av spiritismen som ett hot mot ordning och stabilitet.⁴⁵ Liknande inramningar återkommer i andra artiklar, där spiritismen kopplas till kriminalitet, manipulation och bristande moral.⁴⁶

⁴³ *Norrbottens-Kuriren* 31/8 1901.

⁴⁴ ”Madame Adler med sällskap”, *Norrbottens-Kuriren* 13/9 1901

⁴⁵ ”Spiritisthumbugen I Berlin”, *Norrbottensposten* 17/3 1902.

⁴⁶ ”Äktenskapsbrott med ande”, *Norrbottens-Kuriren* 16/2 1910.; ”Spiritismens mysterier”, *Norrbottens-Kuriren* 4/5 1906.

Denna problemorienterade inramning förstärks ytterligare i en kortare utrikesnotis. I *Norrlandsposten* rapporteras det om förbud mot spiritistmöten i Prag, motiverat med att fenomenet anses ha en skadlig inverkan på befolkningen.⁴⁷ Genom att betona myndigheternas ingripande och de straff som införts ramar spiritismen in som ett samhällsproblem som kräver statlig kontroll. Samtidigt skapas en tydlig geografisk distans. Genom att placera förbudet i Centraleuropa kan den norrbottniska pressen varna för spiritismens konsekvenser utan att direkt rikta kritik mot lokala aktörer. Spiritismen framstår därmed som något som hör hemma utanför det lokala sammanhanget men samtidigt ses som ett avskräckande exempel.

Parallellt med dessa negativa framställningar förekommer dock även artiklar som betonar spiritismens omfattning och internationella spridning.

Detta kan ses i bland annat artikeln om att det vid sekelskiftet 1900 ska ha funnits mellan 100 till 150 spiritistiska tidningar och tidskrifter världen över, med England och USA som de mest framträdande länderna. Detta bidrar till att placera spiritismen i ett internationellt och globalt sammanhang. Även inom Norden görs jämförelsen, där Danmark framhålls som det land där spiritismen haft störst genomslag.⁴⁸ Denna typ av statistik bidrar till att rama in spiritismen som ett utbredd och organiserat fenomen snarare än en marginell företeelse, men samtidigt förstärks en geografisk hierarki där centrum för utveckling och legitimitet lokaliseras till internationella och urbana miljöer. Denna hierarki blir särskilt tydlig i rapporteringen om den nordiska spiritistiska kongressen i Köpenhamn år 1911. Här framställs spiritismen i mer neutrala och till viss del legitimerande termer, som ett organiserat och internationellt samordnat fenomen med föredrag, möten och ett stort antal deltagare från olika delar av världen. Köpenhamn ramar än en gång in som ett nordiskt centrum för spiritistisk verksamhet, medan de svenska spiritisterna beskrivs som splittrade och utan gemensam ledning.⁴⁹ På så sätt erkänns spiritismen som en seriös rörelse men återigen på avstånd från den norrbottniska kontexten.

Ett annat återkommande tema i den norrbottniska pressens internationella skildringar är användandet av kända kulturella personer för att rama in spiritismen som både sensation, problematisk och ibland tvetydlig. Genom att knyta spiritistiska företeelser till internationellt kända författare och kulturpersonligheter ges berättelserna ett högt nyhetsvärde, samtidigt

⁴⁷ "Processen kort med spiritisterna", *Norrbottensposten* 14/4 1902.

⁴⁸ *Nordsvenska Dagbladet* 26/6 1905.

⁴⁹ "En nordisk spiritistisk kongress", *Norrbottens-Kuriren* 17/5 1911.

som fenomenet placeras i ett spänningsfält mellan rationalitet, underhållning och vidskepelse. Detta framträder tydligt i insändaren *Conan Doyles nya uppenbarelser*, där används Sir Arthur Conan Doyle som exempel för att kritisera spiritismen genom ironi och kontrast. Hans status som skapare av Sherlock Holmes, en symbol för rationalitet och logisk tänkande, ställs mot hans engagemang i spiritismen vilket används för att framställa rörelsen som oförenlig med förnuft och vetenskap. Spiritismen beskrivs här som en kollektiv vidskepelse som spridit sig över Europa, förstärkt av krigets efterverkningar och människors existentiella osäkerhet.⁵⁰

Samtidigt finns också en mer tvetydlig och narrativ framställning, såsom artikeln om författaren Rider Haggard. Här återges en märklig drömuplevelse och dess samtidighet med en verklig händelse, men utan att tidningen explicit bekräftar en spiritistisk tolkning. Genom att betona Haggards egen skepsis ramas händelsen in som ett gränsfall mellan psykologi, dröm och det oförklarliga.⁵¹ På så sätt ges läsaren utrymme att själv tolka berättelsen, samtidigt som den hålls inom ramen för respektabel distans. Genom artikeln ges även en inblick i hur berättelsen mottogs i England. Drömuplevelsen bidrog till att väcka ett ökat intresse för drömtydning och relaterade fenomen, särskilt inom samtida vetenskapliga diskussioner om medvetande och psykologi.⁵²

Ett mer sensations präglat exempel återfinns i rapporteringen om Henrik Ibsen, där påstås det att den avlidna diktaren uppenbarat sig vid en spiritistisk seans i Danmark. Genom att låta en högt värderad kulturpersonlighet framträda som ande förstärks både berättelsens uppmärksamhetsvärde och dess absurditet. Kontrasten mellan Ibsens kulturella auktoritet och det folklika medium som beskrivs med beteckningen ’ ’cementgjutaren Andersens hustru’ som han sägs tala till, bidrar till att rama in spiritismen som något spektakulärt och motsägelsefullt med etablerade föreställningar om bildning och rationalitet.⁵³ I rapporteringen om Henrik Ibsen tillförs ytterligare ett lager i inramningen av spiritismen genom betoningen på textproduktion och materiella resultat. Enligt artikeln leder Ibsens påstådda uppenbarelser inte enbart till seanser, utan till att mediet börjar skriva dikter och skrift i snabb takt, vilka beskrivs som gemensamt författade med den avlidna dramatikern och diktaren. Dessa dikter framställs dessutom som något som kan spridas och införskaffas, vilket ramar in spiritismen som en verksamhet med tydliga drag av kulturell och ekonomisk

⁵⁰ ”Conan Doyles nya uppenbarelse”, *Norrskensflamman* 11/12 1919.

⁵¹ ”Rider Haggard och hans hund. En Märklig historia.”, *Norrbottens-Kuriren* 10/8 1904.

⁵² *Norrbottens-Kuriren* 10/8 1904.

⁵³ ”Henrik Ibsen och madam Andersen”, *Norrbottens-Kuriren* 13/11 1906.

produktion.⁵⁴ Genom detta fokus förskjuts inramningen från ren andlig upplevelse till ett slags övernaturligt författarskap, där Ibsens kulturella auktoritet används för att legitimera och värdesätta resultatet. Samtidigt bidrar denna inramning till att väcka skepticism, då gränsen mellan inspiration, bedrägeri och kommersialisering suddas ut.

Utöver dessa mer intellektuella och problematiserande artiklar förekommer även sensationspräglade berättelser där spiritismen kopplas till brott, skandaler eller absurda händelser. I denna typ av rapportering ramas spiritismen in genom dramatiska och moraliskt laddade exempel, såsom berättelsen där ”en ung hustru hade lämnat sin man för att öfver ceanen följa en verklig ande, som hon en längre tid drifvit kurtis med”.⁵⁵ Sådana formuleringar bidrar till att framställa spiritismen som ett hot mot etablerade sociala normer, särskilt äktenskap och familjeliv.

Även våldsamma handlingar kopplas till spiritistiska föreställningar. I en artikel motiveras ett mord genom att en kvinna uppges ha kommit till ”...den innerliga öfvertygelsen, att hennes forna vännina blåst ut hennes lifdljus.”.⁵⁶ Tillsammans med rapporter om övernaturliga tecken vid en känd spiritists död⁵⁷ bidrar dessa skildringar till att rama in spiritismen som dramatisk, moraliskt avvikande och sensations präglad. Fenomenet framstår här mindre som en sammanhängande troslära och mer som ett stoff för underhållning, varningar och spektakulära berättelser i pressen.

Sammantaget visar de utländska skildringarna att den norrbottniska pressen använder internationella exempel för att skapa tolkningsramar kring spiritismen. Fenomenet framställs som utbrett men problematiskt, ibland organiserat men sällan fullt legitimt. Genom att konsekvent förlägga det mest extrema, farliga och spektakulära uttrycken i utlandet kan pressen både väcka fascination och samtidigt upprätthålla en tydlig distans till den egna regionen. Spiritismen blir därmed ett kulturellt fenomen som förstås genom internationella reflektioner, där Norrbotten främst positioneras som mottagare och betraktare snarare än som centrum för andlig eller intellektuell auktoritet.

⁵⁴ *Norrbottens-Kuriren* 13/11 1906.

⁵⁵ *Norrbottens-Kuriren* 16/2 1910.

⁵⁶ *Norrbottens-Kuriren* 4/5 1906.

⁵⁷ ”Ett oerhört uppseende”, *Norrbottens-Kuriren* 10/6 1925.

Förändringar över tid

Under 1910- och 1920-talen kan tydliga förändringar urskiljas i hur spiritismen ramas in i den norrbottniska pressen. Dessa förändringar rör både hur fenomenet definieras, vilka problem som kopplas till det och vilka former av legitimitet, kontroll eller avståndstagande som betonas.

Under 1910-talet förekommer allt oftare artiklar där spiritismen kopplas till risk, fara eller moraliska problem. Exempelvis rapporteras det om en olycklig seans och hypnosförsök som fick allvarliga konsekvenser för deltagarna.⁵⁸ I denna artikel definieras spiritismen som ett potentiellt hot mot individens hälsa och ordning, där orsaken lokaliseras till okontrollerade praktiker och bristande ansvar. Lösningen som antyds är ofta otalad, man ska se på det med försiktighet, skepticism eller ha ingripande från auktoriteter. Spiritismen ramas därmed inte längre främst in som sensation eller nyhet, utan som ett problematiskt fenomen som kräver vaksamhet.

När man rör sig in i mitten av 1920-talet förändras inramningen återigen. I en artikel från 1925 rapporteras det om hur spiritistiska kretsar i England experimenterar med att använda radio för att sända så kallade ”anderöster” från seanser. Här ramas spiritismen in som ett fenomen i dialog med modern teknik och masskommunikation. Samtidigt betonas myndigheternas avslag på ansökningar om sändningstillstånd, med hänvisning till ansvar, ordning och skydd av barn.⁵⁹ I denna framställning definieras problemet inte nödvändigtvis som spiritismen i sig, utan om dess spridning genom nya tekniska medier. Lösningen blir därför reglering och kontroll snarare än total förkastelse.

Parallellt med denna utveckling förändras även hur spiritismen marknadsförs lokalt i Norrbotten. Under mitten av 1920-talet blir annonser för seanser och föreställningar betydligt kortare och mer avskalade jämfört med de utförliga och exotiserande annonser som dominerade kring sekelskiftet 1900. Fokus ligger nu i högre grad på att evenemangen är ”roande”, och recensioner betonar publikens underhållning snarare än mystik eller andlighet.⁶⁰ I denna inramning definieras spiritismen som ofarligt nöje, där tidigare anspråk på det övernaturliga tonas ned till förmån för underhållningsvärde. Samtidigt försvinner inte spiritismen helt som idé- och föreläsningssämne.

⁵⁸ ”En olycklig hypnotisk seans.”, *Norrskensflamman* 25/3 1915.

⁵⁹ ”Anderöster pr radio!”, *Norbottens-Kuriren* 5/2 1925.

⁶⁰ ”Georg Widolf”, *Norbottens-Kuriren* 19/9 1924.; ”D:r E. de Waldoza”, *Norrskensflamman* 5/3 1923.

Även under 1920-talet förekommer föredrag om spiritism, men även här är annonsen mer kortfattade och mindre ideologiskt laddad än tidigare. Här är endast namnet för föreläsningen med, ”Gamla dagars folkstro och våra dagars spiritism”. Här uppmuntras publiken till att närvara vid ett talrikt besök av en professor Martin P. Nilsson från Lund.⁶¹ Här ligger som tidigare betoningen på föreläsarens akademiska titel och institution, men utöver det så ramas föreläsningen in som ett bildande och intellektuellt tillfälle snarare än som en spiritistisk manifestation. Detta tyder på att spiritismen i denna kontext behandlas som ett historiskt och kulturellt fenomen, snarare än som en praktik som kräver försvar och övertygelse. Detta tyder även på en normalisering av fenomenet, där spiritismen inte längre presenteras som sensationell nyhet, utan som ett av flera samtidsfenomen i det offentliga samtalet.

Vid sidan av dessa mer sekulariserade inramningar uppträder även en artikel som försöker omtolka andliga erfarenheter inom en kristen tolkning. I denna framställning betonas det att det är gud, snarare än ett medium, som öppnar gränsen mellan världarna. Praktiker som andeframkallning och fysiska manifestationer avfärdas, medan begrepp som den helige anden lyfts fram som legitima uttryck för andlighet.⁶² Här ramas spiritismen in som en felriktad tro och att man ska återgå till det kristna synsättet.

Ett gemensamt drag i dessa föreställningar är att spiritismen succesivt förlorar sin position som något nytt och gränsöverskridande. I stället för att framställas som ett fenomen som utmanar etablerade sanningar ramas den i allt högre grad in som något som måste förklaras, begränsas eller anpassas till existerande samhällsramar. Denna utveckling kan förstås som ett uttryck för hur den norrbottniska pressen gradvis omförhandlar spiritismens plats i relation till modernitetens krav på ordning, rationalitet och ansvar. Samtidigt visar materialet att förändringarna inte är linjära eller entydiga. Olika inramningar samexisterar under perioden, där spiritismen vid samma tidpunkt kan framstå som ett samhällshot, ett underhållsanslag eller ett existentiellt tolkningsverktyg. Pressens inramning skapar därmed inte en fast betydelse av spiritismen, utan ett tolkningsutrymme där läsaren leds att förstå fenomenet på olika sätt beroende på sammanhang. Detta understryker pressens roll som aktiv medskapare av mening snarare än som neutral förmedlare. I en norrbottnisk kontext får dessa skiften särskild betydelse. Regionen befinner sig under perioden i en snabb moderniseringsprocess, präglad av tekniska utvecklingar, ökad kommunikation och förändrade livsvillkor.

⁶¹ ”Professor Martin P. Nilsson”, *Norrskensflamman* 17/1 1917.

⁶² ”Hur lång kan själen följas? En uppmärksammat bok”, *Norbottens-Kuriren* 25/11 1925.

Sammantaget visar materialet att spiritismens inramning i den norrbottniska pressen genomgår flera betydande förändringar mellan 1900 och 1925. Från att kring sekelskiftet främst ha framställts som sensationell, exotisk och publikdragande, ramas spiritismen under 1910- och 1920-talen allt oftare in som farlig, moraliskt problematisk eller i behov av kontroll. Samtidigt kan den också reduceras till underhållning eller omtolkas inom etablerade religiösa ramar. Dessa skiftande synsätt formar läsarens förståelse av spiritismen och speglar bredare samhällsförändringar kopplade till modernitet, teknikutveckling och omförhandlingar av religionens plats i det offentliga rummet i Norrbotten.

Avslutande diskussion

Denna uppsats har undersökt hur spiritismen framställdes i de norrbottniska tidningarna mellan 1900 och 1925 och vilken roll fenomenet tillskrevs i regionens kulturella och sociala liv. Med Robert Entmans teori om *framing* som analytiskt verktyg har studien visat hur tidningarna inte enbart rapporterade om spiritism, utan aktivt formade dess betydelse genom att betona vissa tolkningar såsom vetenskap, fara, underhållning eller existentiell mening samtidigt som andra perspektiv tonades ner eller avfärdades. Därmed blir det tydligt att spiritismens betydelse i Norrbotten i hög grad konstruerades genom mediernas sätt att rama in den.

Analysen visar att spiritismen hade en tydlig, men ambivalent plats i det kulturella och sociala livet i Norrbotten. I likhet med Julia Falks slutsatser om Stockholm framstår spiritismen inte som en massrörelse eller en dominerande trosform. Den saknade bred organisatorisk förankring och representerade inte majoritetens religiösa övertygelser. Samtidigt visar både Falks studie och denna undersökning att spiritismen var kulturellt betydelsefull just genom att den engagerade frågorna som stod i centrum för samtiden, relationen mellan vetenskap och religion, rationalitet och känsla, tradition och modernitet.⁶³ I den norrbottniska pressen framställs spiritismen främst som ett offentligt fenomen, snarare än som privat trosutövning. Genom föreläsningar, annonser, debattartiklar och nyhetsnotiser blev spiritismen en del av den regionala offentligheten. På så sätt fungerade pressen som en normerande instans som definierade vad spiritismen var och inte var i det norrbottniska samhället.

⁶³ Falk 2024, s.49.

När det gäller spiritistiska seanser och föreställningar visar analysen ett konsekvent mönster där dessa ramar in som publika och kollektiva upplevelser. Detta resultat kan med stor tydlighet relateras till Simone Natales analys av spiritismen som en del av den framväxande moderna underhållnings- och mediakultur. Natale visar hur spiritistiska praktiker, särskilt offentliga seanser, delade strukturella drag med samtida former av scenmagi, vetenskapliga föreläsningar och spektakulära utställningar. De ägde rum inför publik, marknadsfördes i pressen och byggde på nyfikenhet, förundran och sensation.⁶⁴ Detta perspektiv är direkt tillämpligt på den norrbottniska empirin. Seanser och föreställningar annonserades ofta med fokus på tid, plats, och upplevelse snarare än på teologiskt innehåll. Under 1920-talet förstärks denna inramning ytterligare, då evenemangen allt oftare beskrivs som roande snarare än mystiska eller andliga. Med hjälp av Entmans *framing* kan denna utveckling förstås som att spiritismen inte längre definieras som ett potentiellt sanningspråk, utan som ett ofarligt nöje.

Den tredje forskningsfrågan rör hur norrbottniska pressen skildrar spiritismen i större internationella städer. Analysen visar här en tydlig skillnad i inramningen. I utlandsrapporteringen ramar in spiritismen ofta in som extrem, farlig eller som absurd, genom berättelser om bedrägerier, myndighetsingripanden eller moraliska skandaler. Samtidigt förekommer mer positiva eller neutrala framställningar av internationella kongresser och organiserade sällskap, där spiritismen ges en intellektuell och strukturerad framtoning. Denna dubbelhet ligger nära Julia Falks beskrivning av spiritismens dubbla position som både marginell och central i den samtida offentlighet.⁶⁵

Ett återkommande inslag i denna internationella inramning är användningen av kända kulturpersonligheter för att rama in spiritismen. I den norrbottniska pressen framställs spiritismen genom dessa gestalter antingen som en kreativ och fortsatt verksam kraft bortom döden, eller genom en kritisk och ironiserande distans som ifrågasätter dess förenlighet med rationalitet och vetenskap. Denna typ av rapportering kan förstås i ljuset av Natales analys, där han visar hur spiritismen drog nytta av pressens uppmärksamhetslogik och av det genomslag som följde kändisskap. Genom att knyta spiritistiska fenomen till igenkännbara och kulturellt etablerade personer kunde rörelsen väcka nyfikenhet och stimulera offentlig debatt.⁶⁶ I den norrbottniska pressen blir dessa internationella exempel ett sätt att diskutera

⁶⁴ Natale 2016, s. 17–19.

⁶⁵ Falk 2024, s. 49.

⁶⁶ Natale 2016, s. 17–19.

spiritismen på distans, där fenomenet framträder som något som hör hemma i ett större kulturellt och medialt sammanhang snarare än i vardagspraktik.

Ett centralt resultat i undersökningen är att spiritismens inramning i den norrbottniska pressen förändras över tid, vilket visar hur tidningarna anpassar sina tolkningsramar i takt med bredare samhällsförändringar. Under perioden kring sekelskiftet 1900 ramar spiritismen ofta in som ett nytt, spektakulärt och publikt fenomen, präglad av sensation, nyfikenhet och internationell fascination. Under 1910- och 1920-talen förskjuts denna inramning succesivt. Spiritismen framställs i allt större utsträckning som riskfylld, moraliskt problematisk eller i behov av kontroll, samtidigt som den i andra sammanhang reduceras till harmlös underhållning eller omtolkas inom etablerade religiösa ramar. Med Entmans teori kan denna förändring förstås som en omdefinition av både problem och lösningar: från fascination till reglering, från nyhet till normalisering. Dessa skiftet visar att spiritismen fungerade som ett flexibel tolknings objekt genom vilket den norrbottniska pressen kunde diskutera modernitet, vetenskap, religion och social ordning.

Dessa förändringar över tid väcker även frågor om hur spiritismen förhöll sig till äldre andliga traditioner i Norrbotten. Regionen hade sedan tidigare en stark andlig närvaro genom bland annat samisk tro. En vidare studie skulle kunna jämföra hur spiritism och samisk religion framställdes i tidningarna, och undersöka om liknande praktiker värderades olika beroende på om de kopplades till modern, internationell spiritism eller till lokal samisk tradition. En sådan jämförelse skulle kunna synliggöra hur pressen bidrog till att skapa gränser mellan accepterad och marginaliserad andlighet i det tidiga 1900-talets Norrbotten.

Käll-och litteraturförteckning

Källor

- ”Anderöster pr radio!”, *Norrbottnens-Kuriren* 5/2 1925,
<https://tidningar.kb.se/cxq1bzgn9n4n569f/part/1/page/6?q=seans> [Hämtad 2025-12-17].
- ”Conan Doyles nya uppenbarelse”, *Norrskensflamman* 11/12 1919,
<https://tidningar.kb.se/l4x94g5x4zs7jht/part/1/page/6?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-14].
- ”D:r E. de Waldoza”, *Norrskensflamman* 5/3 1923,
<https://tidningar.kb.se/k3w8zctw5spbwd4/part/1/page/2?q=seans> [Hämtad 2025-01-09].
- ”En nordisk spiritistisk kongress”, *Norrbottnens-Kuriren* 17/5 1911,
<https://tidningar.kb.se/dzr0llmbb4r0z295/part/1/page/5?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-17].
- ”Ett oerhört uppseende”, *Norrbottnens-Kuriren* 10/6 1925,
<https://tidningar.kb.se/5qjs0wt031cxzcrf/part/1/page/8?q=spiritism%20tyskland> [Hämtad 2025-12-15].
- ”En olycklig hypnotisk seans.”, *Norrskensflamman* 25/3 1915,
<https://tidningar.kb.se/l4x93lqx0p3js3q/part/1/page/3?q=seans> [Hämtad 2025-12-17].
- ”Georg Widolf”, *Norrbottnens-Kuriren* 19/9 1924,
<https://tidningar.kb.se/5qjsj6jb331ntlhx/part/1/page/5?q=seans> [Hämtad 2025-12-17].
- ”Henrik Ibsen och madam Andersen”, *Norrbottnens-Kuriren* 13/11 1906,
<https://tidningar.kb.se/bm73zd5w8tskfv7/part/1/page/6?q=seans> [Hämtad 2026-01-09]
- ”Hur lång kan själen följas? En uppmärksammas bok”, *Norrbottnens-Kuriren* 25/11 1925,
<https://tidningar.kb.se/5qjsrnr83q9t4tv1/part/1/page/5?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-17].
- ”Madame Adler med sällskap”, *Norrbottnens-Kuriren* 13/9 1901,
<https://tidningar.kb.se/grc6kpdjd81jh1x8/part/1/page/1?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-14].
- ”Madame Adler samt Den Orientaliske Fakiren”, *Norrbottnens-Kuriren* 31/8 1901,
<https://tidningar.kb.se/dp9pn5ltb4ntvcq2/part/1/page/1?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-14].
- ”Max Semann”, *Norrbottnens-Kuriren* 14/4 1900,
<https://tidningar.kb.se/q1m326rfnjs5cw81/part/1/page/4?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-14].

”Miss Hetty Dene Moore”, *Norrbottnens-Kuriren* 2/2 1901,
<https://tidningar.kb.se/q1m8c6p7nc9zsxk7/part/1/page/2?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-14].

”Om lidande och dödens problem”, *Norrbottnens-Kuriren* 3/1 1925,
<https://tidningar.kb.se/l5z8k7c8jlj6ns6r/part/1/page/2?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-17].

”Processen kort med spiritisterna’ ’*Norrbottnensposten* 14/4 1902,
<https://tidningar.kb.se/cn86x9r29r974zjt/part/1/page/3?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-13].

”Professor Martin P. Nilsson”, *Norrskensflamman* 17/1 1917,
<https://tidningar.kb.se/vd6kcx8624l6sfc/part/1/page/2?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-17].

”Rider Haggard och hans hund. En Märklig historia.”, *Norrbottnens-Kuriren* 10/8 1904,
<https://tidningar.kb.se/kvgxxphlh28gpp54/part/1/page/3?q=spiritism%20england> [Hämtad 2025-12-15].

”Spiritism”, *Nordsvenska Dagbladet* 26/6 1905,
<https://tidningar.kb.se/dszfn31rbq2v04t2/part/1/page/3?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-13].

”Spiritism” *Nordsvenska Dagbladet* 11/4,
1905.<https://tidningar.kb.se/s6ct2jzbqj6s3297/part/1/page/1?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-15].

”Spiritismens mysterier.”, *Norrbottnens-Kuriren* 4/5 1906,
<https://tidningar.kb.se/jtf8vhflg1nn07rd/part/1/page/5?q=spiritism%20paris> [Hämtad 2025-12-15].

”Spiritistthumbgen I Berlin’ ’*Norrbottnensposten* 17/3 1902,
<https://tidningar.kb.se/r2nl9nfhphztprh1/part/1/page/4?q=spiritism> [Hämtad 2025-12-15].

”Trolleri och Spiritism”, *Nordsvenska Dagbladet* 15/5 1905,
<https://tidningar.kb.se/6lr7gwqf4c58wqkk/part/1/page/1?q=spiritism> [Hämtad 2026-01-09]

”Äktenskapsbrott med ande”, *Norrbottnens-Kuriren* 16/2 1910,
<https://tidningar.kb.se/1ldnwk28zk58j79r/part/1/page/6?q=spiritism%20paris> [Hämtad 2025-12-15].

Litteratur

- Boréus, Kristina & Bergström, Göran, *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 4 uppl. (Lund, Studentlitteratur, 2018).
- Britannica, *Spiritism*, u.å., <https://www.britannica.com/topic/Spiritism> [Hämtad 2025-11-25].
- Carleson, Robert, ”Spiritualism in Sweden”, i *Western Esotericism in Scandinavia*, red Henrik Bogdan & Olav Hammer (Boston: Brill, 2016), s. 521-534.
- Entman, Robert M, “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm”, *Journal of Communication*, 43.4 (1993), s. 51-58.
- Falk, Julia, *En Andlig terra incognita Spiritismen i det sena 1800-talets Stockholm*, Doktorsavhandling (Umeå: Umeå Universitet, 2024).
- Faxneld, Per, *Det ockulta sekelskiftet: esoteriska strömningar i Hilma af Klints tid*, (Stockholm: Volante, 2020).
- ” Första numret kom inte 1906- och namnet var inte norrskensflamman”, *flamman* 4/10 2006 <https://www.flamman.se/forsta-numret-kom-inte-1906-och-namnet-var-inte-norrskensflamman/> [Hämtad 2025-11-25].
- Gustafsson, Karl Erik & Rydén Per, *A History of the Press in Sweden*, (Göteborg: Nordicom, 2010).
- Kragh, Jesper Vaczy, ”Spiritualism in Danmark”, i *Western Esotericism in Scandinavia*, red Henrik Bogdan & Olav Hammer (Boston: Brill, 2016), s. 494-500.
- Lundqvist, Jan, ”Piteå fick länets första tidning”, *Piteå tidningen* 31/10 2018 <https://www.pt.se/familj/pitea/artikel/pitea-fick-lanets-forsta-tidning/r0vg2d9l> [Hämtad 2025-11-25].
- Monroe, John Warne, *Laboratories of faith mesmerism, spiritism, and occultism in modern France*, (Ithaca: Cornell University Press, 2008).
- Natale, Simone, *Supernatural entertainments; Victorian spiritualism and the rise of modern media culture*, (Pennsylvania: Pennsylvania state University Press, 2016) (E-Bok)
- Olovsson, Robin, *Historien om Norrland: Framtidsland: Träpatroner, världskrig och nya drömmar*, (Stockholm: Volate, 2025).

Oppenheim, Janet, *The Other world Spiritism and psychical research in England, 1850-1914*, (London: Cambridge University Press, 1985).

Sörlin, Sverker, *Framtidslandet*, 2 uppl. (Luleå: Teg Publishing, 2023).

Wiklund, Torsten, "En 145-årig tidningshistoria", *Norrbottens-Kuriren* 14/12 2006,
<https://www.kuriren.nu/nyheter/norrbottens-land/artikel/en-145-arig-tidningshistoria/rekxx00r>
[Hämtad 2025-11-25].